

with the spheres of implementation, into civil (personal), political, economic, social (in the narrow sense of this word), cultural and ecological and others. Arguments are presented in favor of attributing the right to palliative care to somatic human rights. The prospect of further research in the field of normative and legal regulation of the right to palliative care as one of the somatic human rights is offered.

Key words: somatic rights, palliative care, health, diseases, patient, status, rehabilitation.

Олійник О.С.

ІННОВАЦІЯ ЯК ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ: ІСТОРИЧНИЙ ТА ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТИ

УДК 346:544

В сучасних умовах економічного розвитку будь-якої країни, метою діяльності якої є якісне зростання різних сфер людської життєдіяльності, важливого значення набувають процеси переорієнтації економіки із сировинних галузей господарювання та таких, що зорієнтовані на експорт продукції, на ті, що за своїм змістом, призначенням, особливостями здійснення є наукомісткими. З огляду на це, в останні роки увага законодавця, а також теоретиків та практиків в сфері господарського права зорієнтована на переорієнтування економіки на ті сфери, що мають відношення до інноваційної діяльності та інноваційних відносин. Причому, аналіз інноваційних відносин повинен бути тісно пов'язаний із інститутами права інтелектуальної власності, об'єктами права інтелектуальної власності, сучасними досягненнями науково-технічного прогресу тощо, адже їх розвиток сприятиме підвищенню рівня конкурентоздатності вітчизняних продукції та послуг, зменшенню ресурсомісткості виробництва, ефективності використання природних ресурсів, тим самим сприяючи екологічній безпеці виробництва та позитивному впливу на рівень та якість життя населення.

Тому, важливою стратегічною ціллю у розвитку українського суспільства має стати пошук можливостей та дієвих заходів,

спрямованих на активізацію розвитку науково-технічного потенціалу щодо прискорення технологічного розвитку держави, підвищення її конкурентоспроможності та інноваційності [1]. Відтак, важливого значення набувають чітка законодавча, нормативно-правова основа регулювання інноваційної діяльності, ефективна інституційна система її використання, що сприятимуть належному розвитку наукових досліджень та оперативності впровадження результатів інтелектуальної діяльності [1].

У більшості сучасних розвинених країн світу побудова ефективної національної інноваційної системи є важливим напрямком державної політики. Інновації впливають на всі фактори конкурентоздатного середовища та конкурентних переваг. Вони сприяють динамічній конкуренції між фірмами, впливають на галузеву структуру економіки і взаємозв'язки між галузями через трансфер технологій, впливають на умови та способи виробництва, здатні впливати на споживчі потреби і навіть створювати нові ринки.

Таким чином, інновації, інноваційна діяльність, інноваційні відносини, суб'єкти інноваційної діяльності та суміжні з ними поняття, категорії, інститути є актуальними для ґрунтовних наукових досліджень. Увага щодо інновацій посилюється ще й тим аспектом, що ми можемо розглядати зазначену категорію комплексно. З одного боку, як предмет дослідження економіки, так і юридичних наук. При цьому інновації є об'єктом правового регулювання господарського законодавства, водночас, інновації можна розглядати через призму об'єктів права інтелектуальної власності. Отже, досліджуючи правовідносини, що складаються в сфері інноваційної діяльності, слід враховувати те, інновації виступають об'єктами права інтелектуальної власності, відтак, можна вести мову про комплексний підхід у їх правовому регулюванні, що має ґрунтуватися на оптимальному збалансованому поєднанні приватноправових та публічно-правових методів регулювання.

Формування поняття інновацій має тривалу історію та нерозривно пов'язане з економічною наукою. Адже роль технічного прогресу в економічному розвитку і причини впровадження технічних нововведень досліджувалися ще класиками політичної

економіки. Виникнення терміну «інновація» як нововведення, що застосовується у сфері технологій, виробництва, управління пов'язують з науковими працями відомого австрійсько-американського вченого Йозефа Шумпетера, автора книги «Теорії економічного розвитку» (1912 р.). Хоча в інших значеннях та трактуваннях категорія інновації застосовувалася значно раніше. Наприклад, в 15 ст. в англійському праві цей термін означав заміну одного зобов'язання на інше за згодою кредитора [2, с. 19].

У XIX столітті інновації в узагальненому вигляді розглядають як новий спосіб що-небудь зробити. На початку XX століття з огляду на широку застосовність інновацій у різних сферах суспільного життя, насамперед, в економіці, була запроваджена окрема галузь знань – інноватика як наука про нововведення, в межах якої досліджували закономірності розвитку науково-технічної сфери та запровадження технічних нововведень.

На думку Й.Шумпетера інновації – це здійснення нових комбінацій, що є наслідком особистої підприємницької активності – застосування нового методу виробництва, нового технічного винаходу, нового способу комерційного використання існуючого товару, створення нового блага чи нової якості того чи іншого блага, освоєння нового ринку збуту, пошук нового джерела сировини і організаційні нововведення [3]. Термін «інновація» почав широко застосовуватися з опублікування наукової праці «Бізнес-цикли: теоретичний, історичний і статистичний аналіз капіталістичного процесу» (1939 р.) [4]. Поняття нових комбінацій виробничих засобів чи інновацій Й. Шумпетер доповнює категоріями «підприємництво» і «підприємець», що за своїм змістом відповідають сучасним підходам до зазначених понять. Відзначимо, що таке розуміння Йозефом Шумпетером підприємництва, відповідає сучасній теорії підприємництва, закладеній П.Друкером та Р.Фостером, які доводять, що саме процес організації виробництва є основою для впровадження інновацій і сучасного стратегічного менеджменту. При цьому функція підприємця полягає в тому, щоб об'єднати технічну і економічну складові інновацій. Також важливо відзначити, що саме Й. Шумпетеру належить пропозиція розмежувати поняття нововведень (інновацій)

та винаходу, хоча подібні міркування висловлювалися й раніше. У широкому розумінні інноваційного характеру може набути будь-яка діяльність, якщо вона припускає, супроводжується, або забезпечує використання, впровадження, реалізацію будь-яких нових ідей як технічного, так і організаційного, економічного (фінансового), соціального змісту [5, с.130-131]. Угорський економіст Б. Санто розглядає інновацію як «такий суспільно-технічно-економічний процес, який через практичне використання ідей та винаходів приводить до створення кращих за своїми властивостями виробів, технологій та у випадку, якщо вони орієнтуються на економічну вигоду, на прибуток; а їх поява на ринку може приносити додатковий успіх». Ряд польських учених також притримується вказаного підходу у визначенні поняття «інновації». Вони вважають їх відкриттями, що з'явилися у результаті винахідливості людей і ведуть до прогресивних змін. Такі вчені, як М. Хольштейн-Нек, Ф. Копіри А. Харман вважають, що інновацією є будь-яка нова цінність [6, с. 84].

Досліджуючи формування інституту інновацій в радянський історичний період, відзначимо заперечення визнання інноваційної діяльності як економічного та правового явища. Для характеристики подібної діяльності використовувалося поняття «діяльність у сфері нової техніки», тому становлення правового регулювання інноваційної діяльності в Україні не можна охарактеризувати як таке, що мало ґрунтовну правову основу. При цьому, науково-дослідна революція та дослідно-конструкторські роботи, що здійснювалися в авіакосмічній, атомній, радіоелектронній промисловості охоплювалися поняттями «науково-технічний прогрес», «науково-технічна діяльність», «впровадження досягнень науки і техніки» а не категорією «інноваційна діяльність» [2, с. 15]. Загальноживану сьогодні категорію «інновації» почали застосовувати в українському законодавстві та правовій доктрині в 90-х роках минулого століття з розвитком інвестиційного законодавства, а прийняття Закону України «Про інноваційну діяльність» дозволило сформулювати універсальні підходи до розуміння інновацій, інноваційного продукту, інноваційної діяльності. Відповідно до норм ст.1 Закону України «Про інноваційну

діяльність» інновації це – новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [7]. Аналіз відповідної законодавчої норми дозволяє сформулювати окремі ознаки інновацій як об'єкта правового регулювання. По-перше, законодавець пропонує широкий діапазон об'єктів інновацій, серед яких технології, продукція, послуги, організаційно-технічні рішення. По-друге, такі об'єкти повинні володіти певними характеристиками, серед яких на перше місце можна поставити новизну, яка також трактується широко й передбачає не тільки створення нового об'єкта інновацій, але і випадок істотного удосконалення уже існуючого. По-третє, інновації повинні володіти ознакою конкурентоздатності та можуть використовуватися в різних сферах як комерційного, так і некомерційного спрямування. Інновації можуть виступати у формі певної інформації чи ґрунтуватися на основі певної інформації, в тому числі науково-технічної інформації.

Вважаємо, що законодавче визначення інновацій потребує подальшого вдосконалення й уточнення, оскільки його трактування не містить безпосередньої прив'язки ні до об'єктів права інтелектуальної власності, ні до результатів науково-дослідних робіт, що дозволяє досить широко тлумачити інновації та розглядає в їх якості кінцевий результат запровадження або реалізації нових розробок, ідей (продукція, послуги, технологія, організаційно-технічні рішення).

В науковій доктрині зустрічаються подібні підходи до розуміння інновацій. Так, Ю.Є Атаманова пропонує розглядати інновації як запроваджені (реалізовані) суб'єктом господарювання об'єкт інтелектуальної власності, який є результатом виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських і інших необхідних робіт щодо виготовлення дослідних зразків, пробних партій продукції і впровадження експериментального виробництва, що здійснюється згідно з інвестиційним проектом [8, с. 72]. Таким чином, неодмінними властивостями інновації є: їхня новизна;

виробнича застосовність (економічна обґрунтованість); відповідність запитам споживачів.

Крім інновацій, законодавство України виділяє й інший об'єкт інноваційної діяльності – інноваційний продукт, який створюється та існує на стадії дослідно-конструкторських робіт, оскільки виникає в результаті проведення комплексу науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт для з'ясування, створення умов і надання необхідної форми для втілення ідеї, доведення розробки до впровадження. Сутність інноваційного продукту розкривається у ст. 14 Закону України «Про інноваційну діяльність» [7], відповідно до якої інноваційний продукт є результатом виконання інноваційного проекту й науково-дослідною і (або) дослідно-конструкторською розробкою нової технології (в тому числі – інформаційної) чи продукції з виготовлення експериментального зразка чи дослідної партії.

Вважаємо, що законодавець був непослідовним у формуванні категоріального апарату в сфері інноваційних відносин, оскільки якесь чітке розмежування між інновацією та інноваційним продуктом, на нашу думку, провести складно, оскільки за своїм змістовним наповненням вони наближені один до одного. Водночас, аналіз ст. 14 Закону [7] дозволяє зробити висновок, що об'єктом інноваційного продукту можуть виступати лише технологія чи продукція, а послуги та організаційно-технічні рішення перебувають за межами зазначеного поняття, що не відповідає змісту інновацій. У цілому, аналіз законодавчих дефініцій таких базових для інноваційних відносин категорій як інновації, інноваційний продукт, інноваційна продукція висвітлює їх певну категоріальну нечіткість та розмитість в частині ознак, що, в свою чергу, вносять неоднозначність та викликає труднощі як у встановленні об'єктів інноваційної діяльності, так і в правовому регулюванні відносин, які складаються щодо них.

Досліджуючи співвідношення категорій інновації та об'єкти права інтелектуальної власності доцільно відштовхуватися від того, що об'єкти права інтелектуальної власності є ширшою категорією, не обмежуються лише інноваціями (нововведеннями), але й вміщують інші результати інтелектуальної діяльності: літе-

ратурні, художні твори, твори мистецтва, торгівельні марки, комерційні позначення тощо. Тобто, однією із ознак інновацій, які дозволяють відмежувати їх від інших об'єктів права інтелектуальної власності, є сфера виробництва нововведень. З таких позицій можна припустити, що інновації як об'єкти права інтелектуальної власності входять до групи об'єктів права промислової власності, зважаючи на специфіку їх виробництва, застосування, а також сукупності ознак (винахідницький рівень, новизна, оригінальність, промислова придатність тощо).

З огляду на пріоритет приватноправового регулювання відносин, що складаються в сфері інноваційної діяльності з огляду на прив'язку до розуміння інновацій як об'єктів права інтелектуальної власності, виникає питання щодо методів регулювання таких відносин. Відтак, можна констатувати формування договірного механізму, пов'язаного з науково-технічним прогресом та впровадженням договорів, що опосередковують відносини «наука-виробництво». Перелік таких договорів достатньо широкий, наприклад, договори на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських, технологічних робіт; на передачу науково-технічних досягнень і досвіду їх використання; на інформаційне обслуговування; на проведення пусконаладжувальних і шеф-монтажних робіт; на створення (передачу) науково-технічної продукції, комплексне здійснення робіт з науково-технічного прогресу тощо [9, с. 12]. Такі договори є різноманітні за своїм спрямуванням, їх перелік не є вичерпним. Як збірний термін можна вжити категорію «інноваційний договір» для позначення договорів, що опосередковують інноваційну діяльність та укладаються в сфері інновацій суб'єктами інноваційної діяльності. Підставою об'єднання інноваційних договорів у окрему групу є виявлення в них тих конститутивних ознак, які б дозволяли відмежувати їх від інших договорів подібного типу, однак, зміст інноваційних відносин достатньо широкий, що на практиці ускладнює систематизацію договорів у сфері інноваційної діяльності. Тому, можна вести мову про відкритість системи інноваційних договорів та наявності непоіменованих договорів, спрямованих на регулювання інноваційної діяльності.

Цивільно-правові норми, що регламентують виникнення та реалізацію договірних правовідносин в сфері інноваційної діяльності, є субсидіарними до приписів законодавства про науково-технічну діяльність, інноваційну діяльність, суб'єктів інноваційної діяльності, наукові парки, технопарки та інші форми організації та діяльності суб'єктів інноваційних правовідносин, особливостей їх правового статусу щодо здійснення фундаментальних та прикладних наукових досліджень, легалізації отриманих наукових результатів, та у своїй сукупності складають комплексний і самостійний правовий інститут цивільного договірного права України із притаманними йому істотними ознаками, характерними правовідносинам об'єктивного договірного права України.

1. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Про стан та законодавче забезпечення розвитку науки та науково-технічної сфери держави»: Постанова Верховної Ради України від 11.02.2015 року № 182-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/182-19#Text> (дата звернення 12.09.2022 р.).
2. Адамюк Д.І. Інноваційний продукт як об'єкт правового регулювання: дис. на ... кнд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.04 «Господарське право; господарське процесуальне право». Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України. Харків, 2016. 207 с.
3. Шумпетер Й. Теория экономического развития. М.: Прогресс, 1982. 401 с.
4. Shumpeter. Business Cycles: A Theoretical, Historical and Statistical Analysis of the Capitalist Process. Vol. 1. NY, McGraw-Hill. 1939.
5. Атаманова Ю. Інноваційна функція держави в контексті правового забезпечення інноваційного розвитку: постановка питання. Вісник Академії правових наук України. 2007. №2. С.128 -137.
6. Власенко Ю.В. Сучасні проблеми теорії і практики інноваційного розвитку в Україні. Формування ринкових відносин в Україні. 2009. №4. С.82 – 85.
7. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. за № 40-IV. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 36. Ст. 266. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> (дата звернення 14.09.2022 р.).

8. Атаманова Ю. *Особливості змісту та обігу інноваційних об'єктів. Підприємництво, господарство і право*. 2006. №11. С.72 – 75.
9. Іванова К.Ю. *Господарсько-правове регулювання договірних зобов'язань інноваційного характеру: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Іванова Ксенія Юріївна ; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого»*. - Х., 2012. 49 с.

Олійник О.С. Інновація як об'єкт цивільно-правового регулювання: історичний та порівняльний аспекти

Стаття присвячена дослідженню теоретичних питань правового регулювання відносин в сфері інноваційної діяльності. У науковій статті досліджено проблематику розуміння категорій «інновація», «інноваційний продукт», «інноваційна продукція», «об'єкти права інтелектуальної власності». Досліджено ретроспективу становлення поняття інновація. Зроблено висновок про комплексну природу категорії інновація. Окрему увагу присвячено встановленню співвідношення між такими базовими для інноваційних відносин категорія як інновації та об'єкти інтелектуальної діяльності. Зроблено висновок, що інновації належать до об'єктів інтелектуальної власності, але об'єкти інтелектуальної власності не обмежуються лише інноваціями. Стверджується про необхідність змін підходів законодавця до розуміння інноваційного продукту та відповідності зазначеного поняття інноваціям.

Досліджено значення інституту договору як механізму регулювання інноваційних відносин, зроблено висновок про цивільно-правову природу інноваційних договорів, відкритий характер системи інноваційних договорів.

Ключові слова: інновація, інноваційний продукт, інноваційні правовідносини, інноваційна діяльність, об'єкт права інтелектуальної власності, інформація, науково-технічна інформація, договір, цивільно-правовий договір, інноваційний договір, суб'єкти інноваційних правовідносин.

Oliiynk O.S. Innovation as an object of civil law regulation: historical and comparative aspects

The article is devoted to the study of theoretical issues of legal regulation of relations in the field of innovation. In modern conditions, Ukraine faces the task of improving the quality of economic growth of the state, becoming a country that ensures such growth not only at the expense of raw materials industries and exports of their products, but also due to knowledge-intensive factors, to form an innovative economy, to make innovations a key factor in the economic growth of the state. Accordingly, considerable attention of theorists and practitioners is devoted to innovative legal relations and the main institutions in this field.

The scientific article explores the problems of understanding the categories «innovation», «innovative product», «innovative products», «objects of intellectual property rights». The retrospective of the formation of the concept of innovation is investigated. It is concluded about the complex nature of the category of innovation. Special attention is paid to establishing the relationship between such basic categories for innovative relations as innovations and objects of intellectual activity. It was

concluded that innovations belong to intellectual property, but intellectual property objects are not limited to innovation. It is argued about the need to change the legislator's approaches to understanding the innovative product and the compliance of this concept with innovation.

It was concluded that the formulation of such initial concepts for the innovation sphere as innovation, innovative product, innovative products is imperfect. This introduces ambiguity and causes difficulties both in establishing the objects of innovation and in the legal regulation of the relations that develop in relation to them.

The importance of the institution of the contract as a mechanism for regulating innovative relations is investigated, the conclusion is made about the civil law nature of innovative contracts, the open nature of the system of innovative contracts. Innovative agreements regulate relations between the subjects of innovation in a comprehensive manner with the norms of special legislation on the subjects of innovation, the characteristics of their creation and activities.

Key words: innovation, innovative product, innovative legal relations, innovation activity, object of intellectual property rights, information, scientific and technical information, contract, civil law contract, innovation contract, subjects of innovative legal relations.